

TÜRKİYE'DE TOPLUMCU BELEDİYECİLİK: İZMİT ÖRNEĞİ

Sezgin SEZGİN

İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Doktora Öğrencisi

sezgin_sezgin@hotmail.com

Özet

1973-1978 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) çatısı altındaki bazı belediyelerce yürütölen faaliyetler, 'yeni, toplumcu' belediyeçilik olarak adlandırılmış ve ölkemizdeki kentsel siyaset tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu çalışmada dünyada ve ölkemizde toplumcu belediyeçiliğe zemin hazırlayan gelişmeler belirtilmiş, ardından ölkemizde toplumcu belediyeçilik hareketinin en başarılı örneklerinden sayılan İzmit'e ve dönemin belediye başkanı Erol Köse'nin söz konusu dönemdeki faaliyetlerine yer verilmiştir. Çalışmanın amacı; 1973-1978 yılları arası dönemde Türkiye'de bazı CHP'li belediyelerce uygulanan toplumcu belediyeçilik hareketini İzmit ili örneği üzerinden ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında Milliyet, Tercüman ve Cumhuriyet gazete arşivleri taranarak söz konusu dönemde çıkan haberlerden yararlanılmıştır. Çalışmanın en önemli sınırlılıkları; söz konusu dönemde İzmit ile ilgili basılı yayınların oldukça az sayıda olması ve ulaşılabilir yerel bir medya organının olmamasıdır.

Anahtar Kelimeler: Yerel yönetimler, toplumcu belediye, sosyalist belediye, yeni belediyeçilik, İzmit.

SOCIALIST MUNICIPALITY IN TURKEY: EXAMPLE OF IZMIT

Abstract

Between the years 1973-1978 the Republican People's Party (CHP) under the umbrella of activities that are executed by a number of 'new socialist' and has been named as the municipality has been an important turning point in the history of urban politics in the country. In this study, developments in the world and in our country the socialist municipality to prepare the ground if not specified, then regarded as one of the most successful examples of the municipal Socialist movement in our country, Izmit, and Erol, the mayor of the era in question period have been given to the activities in the corner. The purpose of the study; The period between the years 1973-1978, in the municipal Socialist movement in Turkey through the example of some municipalities implemented by the CHP Izmit province to reveal. Within the scope of work, nationality, and benefited from reports translation and Cumhuriyet newspaper archives will be scanned during the period in question. The most important limitations of the study; a small number of printed publications about the period in question and to be quite Izmit that can be achieved in the absence of a local media outlet.

Keywords: Local governments, socialist municipal, new municipal, Izmit.

GİRİŞ

1960-1970 yılları arası dönemde dünya genelinde kent ve çevre hakları konusunda önemli sosyal hareketler yaşanmıştır. Özellikle 1968 öğrenci hareketleri ile kentsel haklar artık görmezden gelinemez bir hale gelmiş, sessiz kalınabilir niteliğinden çıkmıştır. 1970'lere kadar sessiz yığınların dile getirdiği kentsel talepler, özellikle işçi sınıfının da desteğini arkasına alarak kentlerde bir varoluş mücadelesine dönüşmüştür. Dünya genelinde yaygınlaşan bu gelişmeler ülkemizde de etkisini göstermiştir.

Aynı dönemde Türkiye'de 1960 askeri darbesi gerçekleşmiş, 1964'ten itibaren hızlı bir sanayileşme hamlesi görülmüştür. Sanayileşmenin hızlanması beraberinde köyden kente göçü de hızlandırmış, sanayi kentlerinin nüfusu hızlı bir artış göstermiştir. Kentlerde yeni ve güçlü sınıfsal pozisyonlar – işçi sınıfı- oluşmaya başlamıştır. Ekonomik ve sosyal kalkınmayı desteklemek için Devlet Plânlama Teşkilatı kurulmuştur. 1970'lere gelindiğinde artık kentlerde ağır nüfus baskısı, gecekondulaşma, altyapı yetersizlikleri, kamu binalarının eksikliği gibi çözülmeyi bekleyen sorunlar kartopu gibi büyümeye başlamıştır.

14 Mayıs 1972'de CHP'nin başına Ecevit'in geçmesi; Türk siyasal hayatında önemli gelişmelere gebe olurken aynı şekilde Türk kentsel siyaset geleneğinde de birçok farklı oluşuma zemin hazırlamıştır. Partiyi devletçi, halka uzak pozisyonundan arındıran halkçı üslubu, kentin alt ve orta sınıfına yönelik söylemleri CHP'nin 1970'lerdeki siyasetinin en önemli özelliklerini oluşturmuştur. CHP'nin ve özellikle Ecevit'in bu politikası; Aralık 1973'te gerçekleştirilen yerel seçimlerde CHP'ye İstanbul, Ankara gibi önemli belediyeleri kazandırmıştır. Yeni seçilen CHP'li belediye başkanları Türk kentsel siyasetinde görülmemiş şekilde ilk defa seçilmiş gibi davranmış, halkla birlikte hareket etmeyi temel ilke kabul etmiştir. Eskiden olduğu gibi merkezden kentlere yönelik politikalar belirlenmesinin yerine, bizzat kentin içerisinden kentlere özgün politikalar belirlenmeye başlanmıştır. Merkezin değil, buldukları kentin belediye başkanları olmuşlardır. Bunu kanıtlayan bir örnek olarak, Ankara ve İzmit'te gerçekleştirilen kentsel politikalar gösterilebilir. Ankara'da söz konusu dönemde işçi sınıfı gelişmemiş, dolayısıyla kentsel politikalar gelişmiş sınıf olan memura yönelik olmuştur. Tam aksine sanayinin, dolayısıyla işçi sınıfının geliştiği İzmit'te ise politikaların çoğunluğu işçi sınıfı üzerinde odaklanmıştır.

1970'lerde toplumcu belediyeciliği tetikleyen en önemli gelişmelerden biri de ilk defa yerel siyasetle merkez siyasetin çatışmasıdır. Bu gelişme gerek kentsel siyaset gerekse toplumcu belediyecilik açısından çok önemlidir. Türkiye'de gerçek anlamda kentsel siyasetin doğuşunun en belirgin izleri görülmektedir. Artık merkezden yerele aktarılan kaynaklarda önemli bir azalma oluşmuş, yerelde alınan birçok karar merkezde engellenmiş ya da bürokratik engellerle zorlaştırılmıştır. Yerel yöneticilerin üretici, adil, kent sorunlarını gözetir olması kaçınılmaz olmuştur. Merkez siyasetle politikaları örtüşmeyen, kaynak bulamayan CHP'li toplumcu belediyeler; halk için hareket ettiklerini göstermek, halkın kaynaklarını halk için kullandıklarını kanıtlamak, kentsel sorunları

çözerek/azaltarak halkın beklentilerine cevap verebilmek için eski belediye başkanlarından farklı olmak ve üretici olmak için büyük çaba göstermişlerdir. Bu dönemde belediye başkanlarının kişilikleri ve vizyonu buldukları kente damga vurmuş ve kent-yerel yönetici bütünleşmesi sağlanmıştır. Nitekim Aralık 1977 yerel seçimlerinde –birtakım oyunlarla¹- belediye başkan adayı gösterilmemeleri sonucunda buldukları kentlerde halkın CHP'ye olan tepkisi ve akabinde İzmit gibi bazı yerlerde belediyenin farklı partiye geçmesi belediye başkanlarının buldukları görev süresindeki başarılarını açıkça göstermektedir.

Makalede öncelikle toplumcu belediyeciliğin ortaya çıkışı tarihsel çerçevede ortaya konmuş, daha sonra Türkiye'de nasıl bir toplumsal yapı içerisinde ortaya çıktığı ele alınarak Türkiye'deki toplumcu belediyecilik örneklerinden İzmit ile ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir.

1. TOPLUMCU BELEDİYECİLİĞİN DOĞUŞU

Dünya genelinde kentlerde 1960'ların sonu ile birlikte büyük bir dönüşüm gözlenmeye başlamıştır. Bu dönüşümün göstergelerine baktığımızda; 1960'lı yılların sonu 1970'lerin ilk yıllarındaki sivil haklar, ifade özgürlüğü ve öğrenci hareketleri ile 1970'lerin genelinde görülen kadın, barış, ekoloji hareketleri karşımıza çıkmaktadır (Demiroğlu, 2014: 134).

Castells 1970'li yıllarla birlikte kent ve çevre sorunlarının gelişmiş kapitalist toplumların gündeminde oldukça önemli etkilerde bulunduğunu belirtmektedir. Siyasi çatışmalar ve özellikle de liberal demokratik devletin karar alma sürecinin merkezinde yer alan seçim politikaları bu sorunlardan en fazla etkilenen alanlar olmuştur. Partiler seçmenlerin, bilhassa orta sınıfın önemli ölçüde duyarlı olduğu kentsel gelişme ve yaşam kalitesi konularında ortaya koydukları politikalarla birbirleriyle adeta yarışır konuma gelmiştir. Nitekim Haziran 1975'te İtalya'da yapılan bölge ve belediye seçimleri tam da bu atmosferde gerçekleşmiş ve seçimlerin odak konusunu yerel yönetimlerdeki idari sorunlar oluşturmuştur. Yine Fransa'da Mart 1977 seçimlerinin en önemli özelliklerinden biri de ilk turda büyük şehirlerde %10 oy alan çevreci adayların daha sonra Sol adaylarla birlikte olmalarıdır (Castells, 2015: 11).

Yeni kentsel tartışmalarla birlikte artık çevreci adayların politikalarında da değişiklik gözlenmeye başlamıştır. Artık doğaya dönüş gibi radikal politikalar gütmeyen çevreci adaylar; yaşam kalitesi, konut, ulaşım, kamu hizmetleri, topluluk hareketleri, çekirdek yönetim, açık alanlar gibi konularda politika geliştirmişler ve yerel idare, mahalli radyolar, kendi kendine yardım ağları ve birbirleriyle işbirliği yapan örgütler önermektedirler (Castells, 2015: 12).

Hamamcı (2013: 19) toplumcu belediyeciliğin ortaya çıkış serüvenini 18. yüzyılın son çeyreğine dayandırmaktadır. Dönemin genel özellikleri olarak sanayi devriminin yeni yapıldığını ve bunun

¹Önseçimlerden önce İzmit Kadın Kolu antidemokratik usullerle dağıtılmış, önseçim sırasında delege listelerinde oynama yapılmıştır. Köse, 17 oy farkla önseçimleri kaybetmiştir. (Cumhuriyet, 07.11.1977: 1)

sonucunda sanayi kentlerinin oluştuğunu, kentlere elektrik, su, gaz, ulaşım gibi birtakım hizmetlerin götürüldüğünü ve bunların liberalizmin doğasına uygun şekliyle özel sektör tarafından gördürüldüğünü belirtmektedir. Fakat yeni ortaya çıkan sanayi kentinin artık klasik bir burjuva kenti olmadığını, buradaki emekçi kitleler ve işçiler arasındaki yoksulluğun gittikçe daha keskin olarak ortaya çıktığını buradan da sanayi kentindeki ilk sınıf mücadelesi örneklerinin başladığına dikkat çekmektedir.

Bayramoğlu (2015) ise Hamamcı'ya kıyasla toplumcu belediyciliğin serüvenini daha geç bir tarih olan 19. yüzyılın ortalarına dayandırarak, İngiltere'de belediye sosyalizmi ile uygulanmaya başlandıktan sonra 20. yüzyıl belediyciliğini şekillendirdiğini belirtmektedir. Akımın kökeninde işçi sınıfının 19. yüzyılda başlayan ve piyasa gereklerinden bağımsızlaştırılmış bir yaşam alanı inşa edebilmesini amaçlayan çok yönlü mücadeleler yatmaktadır.

Nitekim Strong (1898) henüz 1900'lü yıllara girerken yeni oluşan medeniyetin kaçınılmaz bir şekilde şehir medeniyeti olduğunu ve 20. yüzyılın en temel sorununun şehir sorunu olacağını ifade etmiştir. Toplumcu belediyeler de işte bu yüzyılın 1970'lerinde şehirlerde ortaya çıkan sorunlara çözüm üretmek amacıyla meşruiyet kazanmışlardır.

Güler (2013) toplumcu belediyciliğin ortaya çıkış faktörlerinden en önemlisi olarak Paris Komünü'nü göstermektedir. Toplumcu belediyciliği etkileyen diğer etkenler olarak ise; İngiltere'deki belediye sosyalizmi, 1968 öğrenci hareketleri, kapitalizme karşı geliştirilen kentsel ve toplumsal hareketler olarak sıralamıştır.

1.1. Paris Komünü

1871 Paris Komünü Fransa-Prusya Savaşı'nın ardından iç huzursuzluğun arttığı ve yaşam şartlarının kötüleştiği Fransız işçi sınıfı ve yandaşlarının ayaklanmasından kaynaklanmaktadır. Ulusal Muhafız Komitesi adıyla geçici bir merkezi hükümet oluşturulmuş ve bu merkezi hükümet de seçimle birlikte kısa süre sonra yetkilerini Komün'e devretmiştir. Komün tarihteki ilk işçi hükümeti olarak bilinmektedir (Mısır, 2003: 114-115).

Komün; toplumun her alanında yerel özerkliğin, yerel yönetime katılımın ve belediye devrimi sayesinde kentin özgür topluluklarının özerk özeğine dönüşümünün göstergesidir. Kendisine ilk hedef olarak yerel özerkliği ve toplumsal adaleti kurumsallaştırmayı seçmiştir. Bu bağlamda Komün; belediye devrimini de aşarak asıl olarak bir kentsel devrimi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. İkinci hedef olarak kırdan kente göç eden evsiz yoksulların karşılaştığı konut krizini çözmeyi amaçlamışlardır. Son olarak kent yönetimlerinin tekrardan yapılanma gereği de hareketin hedefleri arasında yer almış ve yerel özerklik sürecinin dünya geneline yayılmasına katkıda bulunmuş; tüm Fransız halkının refahının artırılması için yapılması gerekenler uğruna çalışmalar yürütmüştür (Ertan, 2007: 71).

Komün'ün öncelikli faaliyetleri basın özgürlüğünü ilan etmek, sıkıyönetimi kaldırmak ve siyasi tutuklular için genel af getirmek olmuştur. Her komün milis oluşturma, eğitim, maliye, polis ve yargı hakkına sahip olmuştur. Kilisenin iktidarını ortadan kaldırmak amacıyla bütün kiliselerin dağıtılarak mülksüzleştirilmesine karar verilmiştir. Halkın güvenliğinin sağlanabilmesi için sürekli orduyu kaldırarak onun yerine silahlı halkı; kapatılmış fabrikaların üretime tekrardan başlayabilmeleri için ise de işçi birliklerini oluşturmuştur. Çalışma saatlerini 10 saate düşürmüş, fırın işçilerinin gece çalışma zorunluluğu kaldırılmıştır. Ücretlere asgari ücret standardı getirilerek iş bulma ofisleri örgütlenmiştir (Güler, 2011: 59).

1.2. İngiltere Belediye Sosyalizmi

Gehrke (2006) İngiltere'de yerel yönetimlerde sosyalist göstergelerin geçmişinin 1870'lere kadar götürülebileceğini savunmaktadır. Birmingham Belediyesi su ve halk sağlığı gibi başlıca hizmet alanlarını halka belediye eliyle götürme yolunu tercih etmiştir. Su, gaz, elektrik, tramvay gibi hizmetlerin belediye tarafından sunulması karara bağlanırken söz konusu yerel yönetim hanelerin konut ihtiyacını da çözmeyi taahhüt etmiştir.

İngiltere'de İşçi Partisi kurulduğu 1906 yılından itibaren yerel yönetimlerde oldukça etkili olmaya başlamıştır. İşçi Partili yerel siyasetçiler 1919'dan itibaren Londra ve birçok kentteki yerel yönetimlerde gerçekleştirilen yerel seçimleri kazanarak kendilerini 'belediye sosyalistleri' olarak tanımlamışlardır. Söz konusu belediye sosyalistlerinin yönettiği yerel yönetimler; yerel halka konut, okul ve eğlence merkezleri inşa ederek yeterli konut, eğitim, sosyal ve ulaşım hizmetleri gerçekleştirmeye çalışmışlardır (Stoker, 1991: 44'dan ,Akt. Kösecik, 2002: 90-91).

1.3. 1968 Öğrenci Hareketleri

1960'lardaki öğrenci hareketlerinin en temel özelliği salt Üçüncü Dünya Ülkeleri ya da Avrupa ile özdeşleştirilecek bir oluşum olmayıp, hemen hemen her yerde ve aynı zaman diliminde başlayan çok hızlı yayılan bir olaylar zinciri olmasıdır. 68'li yıllarda meydana gelen bir dizi olay, olayların şekli de dikkate alındığında adeta peş peşe düzenli bir şekilde sıralanmıştır. Vietnam Savaşı, aya seyahat, Martin Luther King ve Robert Kennedy'nin öldürülmesi, Prag'da Sovyet tankları... Hepsi özellikle tek bir yıla sığdırılmış olaylar dizisi gibidir. Söz konusu yılda dünyanın her köşesinden milyonlarca genç meydanları doldurmuşlardır. Avrupa sokakları şiddetin boy gösterdiği temel alanlar haline gelmiştir. Üniversiteler işgal edilmiş, çeşitli boykot uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Nihayet devrim kıvılcımının işçi sınıfına da sıçraması 1968'de hayatı felç etmiştir (Bulut, 2011: 124-126).

68 öğrenci hareketleri 22 Mart 1968'de Paris'te Nanterre'de başlamıştır. Paris'te Amerikan Express şubesine yapılan bir saldırıya karıştığı söylenen sol görüşlü bir öğrencinin tutuklanması sonucu düzenlenen protesto ve bu protesto esnasında üniversitenin işgal edilmesi olayların görünen ilk

sebebi olmakla birlikte aslında bardağı taşıran son damladır. Çünkü zaten bir sene önceden itibaren birtakım öğrenci protestoları görülmektedir (<https://tr.internationalism.org/files/mayis68.pdf>). Hareket öğrencilerle başlasa da bu harekete asıl önemini veren nokta işçilerin sürece dâhil olmasıdır. 68 hareketleri Mayıs'ta bir öğrenci hareketi olarak ortaya çıksa da 14 Mayıs'tan itibaren işçi sınıfının da devreye girmesi tarihin en büyük ve en uzun genel grevine ve fabrikaların işgaline neden olmuştur. 14 Mayıs'ta üç bin işçi ile başlayan grev, 22 Mayıs'a ulaştığında yaklaşık üç milyon işçiyi arkasına almıştır (Savran, 2009: 88-89).

2. TÜRKİYE'DE TOPLUMCU BELEDİYECİLİK

1960'larda kentsel politikalarda iki temel bakış açısı gündemdedir. Bunlardan ilki gecekonduların taleplerine fırsatçı bir bakış açısıyla duyarlılık gösteren, kentsel hizmet sunumu ve gecekondu aflarını oy potansiyeli olarak gören yaklaşımdır. 1965 yılından itibaren ise yeni bir bakış açısı doğmaya başlamıştır. Bu yaklaşımda Cumhuriyet Halk Partisi'nin sola kayışına bağlı olarak gecekondu probleminin popülist bir bakış açısının ötesinde irdelenerek kentlerdeki ikili yapının sosyal adalet perspektifinde çözüme anlayışı güdülmüştür. Köyden kente göç eden insanların büyük kentlerdeki sorunları ve devletin bu gruba duyarsız kalışını, vatandaşlık ve sosyal adalet ölçeğinde değerlendiren bu yeni çözüm önerisi, kentlerde o güne kadar yerleşik olan elit ittifakın çatlamasının ve göçmen nüfusun asıl ihtiyacı olan müttefik kesimi bulmasının önündeki engelleri bir nebze olsun kaldırmıştır (Şengül, 2012: 377).

Toplumcu belediyeçiliğin uygulanmasında en önemli noktalardan birisi Ecevit'in 22. Genel Kurul'da yaptığı halkçılık üzerine söylemleridir. Partiyi tepeden inmecilerin dışına çıkarma isteği parti içinde de bir muhalefetle karşılaşmasına neden olmuştur. Öngün 1974 Makine Mühendisleri Odası Sanayi Kongresi'nde konu ile ilgili olarak halk sektörü kavramının son dönemlerde sıkça dile getirildiğine dikkat çekmiştir. Başlangıçta halka açık şirketlerin kurulması ve şirketlerin halka açılmasından bahsedilirken artık bu ifadelerin yerine 'halk sektörü' kavramının kullanıldığını belirtmiştir. Halk sektörü ifadelerine özellikle CHP-MSP ortak hükümetinin kuruluşunda imzalanan protokolde ve CHP'nin Seçim Bildirgesi'nde sıkça rastlanmaktadır (Öngün, 1974: 447).

1970'lerde 'halk sektörü' kavramını sunan Ali Nejat Ölçen kendisiyle yapılan söyleşide halk sektörünün özelliklerini açıkça ifade etmiştir. Halk sektörü köy-kent ve özyönetimlerle bir bütün oluşturmaktadır. Aralarındaki bu bütünsel ilişki sayesinde; kır-kent arasındaki dengesizlikler azalacak, demokratikleşme sürecine halk ve emekçi kitlelerin de dâhil olmasıyla birlikte süreç hızlanacak, iç göç azaltılarak kırsal alanın boşalması engellenecek ve halkın küçük kazanımlarının yatırım ve üretim alanına yansımaları sağlanacaktır. Ölçen o yıllarda kaynakların kamu ve özel sektör arasında gelişigüzel paylaşılması sonucu ekonomik büyümenin yeterince sağlanmadığını bu iki sektörün arasına halkın girmesinin kaçınılmaz olduğunu savunmuştur. Ancak 1977 yılına

gelindiğinde halk sektörü kavramı Parti Programı'ndan tamamen çıkartılmış, yerine ne anlama geldiği net olarak belli olmayan 'halk kesimi' ifadesi konmuştur (Ölçen, 1999: 21-22).

Hikmet Sami Türk halk sektörünün amaçlarını genel itibariyle dört başlık altında toplamıştır. Bu amaçlar şu şekilde özetlenebilir (Türk, 1975):

- Halkın küçük tasarruflarının modern yaklaşımlara uygun büyük işletmeler kurup, onları işletecek şekilde koordine edilerek kalkınma için gerekli sermaye birikiminin sağlanması.
- Üretim araçlarının mülkiyetini ve denetimini halka yaymak.
- Özellikle ekonomik konularda alınacak kararlarda halkı söz sahibi yapmak.
- Gelir dağılımının toplumda adil olmasını sağlamak.

Ülkemizde toplumcu belediyeçilik uygulamalarının doğuşunda iki faktör çok etkili olmuştur. Bunlardan ilki 1970'lerin başından itibaren yoksulluk ve gelir eşitsizliği gibi ekonomik etkenlerin ağırlaşan koşulları ve halkın bu olumsuzluklara karşı çözümünü kendilerine en yakın birim olan yerel yönetimlerde görmesi; ikincisi de bu dönemde merkezi yönetim ile yerel yönetim siyasetçilerinin farklı partilerden olması, merkezden yerele aktarılan kaynaklarda kesintilerin yaşanması ve yerelin kendisini daha etkin olma konusunda mecbur hissetmesidir (Öztürk ve Gül, 2012: 382).

Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği (YAYED) tarafından 2013 yılında hazırlanan Toplumcu Belediyeçilik Bildirgesi'nde, toplumcu belediyeçiliğin uygulanmasında hareket edilecek ilkeler şu şekilde sıralanmıştır (YAYED, 2013):

• Yeniden Belediyeleştirme	• Ortak Yaşam Kültürü ve Kentlilik Bilinci
• Demokratik Yönetim	• Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
• Toplumsal Eşitlik	• Dayanışma
• Üretici ve Paylaşımçı Belediyeçilik	• Planlamacılık ve Kalkınma
• Gelişmeye Açık Olma	• Kültür ve Sanatı Desteklemek.
• Doğal ve Tarihi Çevrenin Korunması	• Herkesi Görmek
• Nitelikli hizmet-üretken emek-nitelikli çalışma koşulları	• Tüketiciyi Koruma

3. TÜRKİYE'DE BİR TOPLUMCU BELEDİYEÇİLİK UYGULAMA ÖRNEĞİ: İZMİT

Türkiye 1950'li yıllardan itibaren emeğin kentleştiği bir döneme girmiştir. Özellikle büyük şehirlerde açılan sanayi tesisleri köyden kente göçü önemli derecede artırmıştır. Sanayinin kendisine çektiği kırsal nüfus, kente entegrasyon aşamasında başta barınma olmak üzere birçok kentsel hizmetten yoksun kalmıştır. Devletin sorunun çözümünde yetersiz kalması sonucunda özellikle sanayi kuruluşları çevrelerinde gecekonduların oluşmaya başlamış, halk soruna kendi çözümünü üretme çabasına girmiştir.

İzmit de yukarıda özetlenen II. Dünya Savaşı sonrası önemli sanayi yatırımına ev sahipliği yapan kentlerin ortak özelliklerine sahiptir. Kâğıt, petro kimya, rafineri gibi önemli sanayi kolları kentin bünyesinde. Kentteki sanayileşme oranı ülke genelinin daima üzerinde olmuştur. Toplumcu belediyeçilik öncesi ve o dönemin nüfusuna baktığımızda; 1965'te İzmit nüfusu 38.904 iken 1970'te 50.708'e, 1975'te 54.590'a ve 1980'de 72.988'e yükselmiştir. 1965'te ilçe merkezinde yaşayan nüfusun sayısı 21.544, 1970'te 29.774, 1975'te 33.279 ve 1980'de 45.950'dir (http://kocaeli.yerelnet.org.tr/il_ilce_nufus.php?iladi=KOCAEL%DD).

2 Haziran 1968'de gerçekleştirilen mahalli seçimlerde Adalet Partisi oyların %46,54'ünü alarak 693 başkanlık, CHP ise oyların %30,75'ini alarak 292 başkanlık kazanmıştı (Tercüman, 6.12.1973: 6). 9 Aralık 1973'te gerçekleştirilen seçimler sonucunda ise 67 il belediye başkanlığının 32'sini CHP, 22'sini AP, 2'sini DP, 3'ünü MSP ve 9'unu da bağımsızlar kazanmıştır (Tercüman, 10.12.1973: 7). CHP'nin kazandığı ve 1973-1977 arası döneme damga vuracak olan illerden biri de İzmit'tir.

İzmit'te toplumcu belediyeçilik dönemi 1972-1977 yılları arasında belediye başkanlığı yapan Erol Köse² öncülüğünde gerçekleşmiştir. İzmit Belediye Başkanı Leyla Atakan'ın 1971'de trafik kazasında ölmesinin ardından ara seçimle göreve gelmiştir. 1934 Kandıra doğumlu olan Köse, üç kardeş olup babası odunculukla uğraşmaktadır. Varlıklı bir aileye mensup olmayan Köse, özellikle okul yılları boyunca çok kez maddi imkânsızlıklardan ötürü okulu bırakma noktasına gelmiştir. Geçmişinde içerisinde bulunduğu sınıfsal yapı, belediye başkanlığı dönemindeki politikalarını da etkilemiş ve belediye başkanlığı dönemindeki ilk icraatları alt sınıfın kentsel yaşam standartlarının iyileştirilmesine yönelik olmuştur (Kahraman, 1978).

Köse'nin kentle ilgili en büyük projesi İzmit'in doğusunda 2 milyon 800 bin, batısında 4 milyon 700 bin karelik toprağın kamulaştırılarak, belediyenin öncülüğünde yapılacak 30 bin konut için ayrılmasıdır. Proje ile birlikte kentte yaklaşık 150.000 kişilik bir nüfusa konut sağlanması hedeflenmiştir. Fikrin halka yayılmasındaki en temel araç kahve toplantıları olmuştur. Katılımcı bir süreç işletilerek konut alıcıları, kooperatifler halinde örgütlendirilmekte ve yatırdıkları katılım payları ile aynı zamanda projeyi yürütecek olan Yeni İz A.Ş.'ye de ortak olarak söz sahibi yapılmaktadır (Erim, 1990: 389). Söz konusu projenin ilklerinden bir diğeri de ısınma sorununun güneş enerjisi ile çözülmek istenmesidir. Başkan Köse; 30 bin konutun çevreyi korunma bilinci ile ısıtılmasının planlandığını, bu kapsamda kentin çöplerinin elektriğe dönüştürülmesi ve güneş enerjisinden yararlanılması şeklinde çalışmaların yapıldığını belirtmiştir. Konu ile ilgili Ege Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi ile birtakım işbirliklerde bulunmuş fakat sonuçlandırılmamıştır (Küpçü, 2014: 68).

²Kocaeli İl Genel Meclisi Üyeliği ve Grup Başkanlığı, İzmit Belediye Meclisi Grup Başkanlığı, İzmit Belediye Başkanlığı, Kocaeli Belediyeler Birliği Kuruculuğu ve Başkanlığı, Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği Kuruculuğu ve Başkanlığı, Sosyal Demokrasi Partisi Kurucu Üyeliği, TBMM XVIII. Dönem Kocaeli Milletvekilliği yapmıştır. Evli ve iki çocuk babasıdır. http://web.archive.org/web/20150627020554/https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/index.html (06.02.2017).

Köse konu ile ilgili basına verdiği açıklamada; yapılması planlanan 30.000 konutluk projeden, işçilerin yanı sıra Bağ-kur'dan kredi alabilen iş sahiplerinin de yararlanabileceğini belirtmiştir. Bağ-kur'un dışında Sosyal Sigortalar, Orko, Emekli Sandığı üyeleri ile serbest meslek sahipleri de projeden konut alabilecektir (Milliyet, 23.04.1974: 9). 1977 yılına gelindiğinde konut sorunu hala çözülememiş, Köse konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır: *“Bugün için İzmit'te müteahhitler aracılığı ile ve küçük kooperatifler tarafından yılda ancak 1500-2000 konut yapılabilmektedir. Yılda giderek artan 4500 konut açığı bulunmaktadır. İzmit Belediyesi'nin konut girişiminde bulunmaması halinde kent, bir gecekondulu kenti haline gelecektir. Bu nedenle böyle bir gereksinmeyi duyarak İzmit Belediyesi, toplu konut girişiminde önderlik etmeyi prensip olarak kabul edip girişimde bulunmuştur. (...) Konutun süratli ve daha ucuza elde edilebilmesi için yeni bir teknoloji olan prefabrikasyon uygulamasına geçilmesi gerektiği görülerek bu elemanları üreten fabrikaların yapımına temmuz ayı başında başlanılmıştır. (...) Bu fabrikayı da belediye ile halkın ortaklaşa kurduğu Yeni İz A.Ş. bina elemanlarının üretilmesi ve montaj işini üstlenecektir”* (Milliyet, 04.09.1977: 10).

30 bin konutluk projenin halka açılıp üye kayıtlarının başlamasının ardından ilk başvuru esnasında 16.500 Lira peşinat istenmektedir. Hızla ilerleyen başvuru sayısının önemli bir maddi birikim oluşturması sebebiyle Köse'nin aklında Ecevit'in Halk Sektörü projesinden de esinlenilerek bir banka kurma ya da satın alma fikri ortaya çıkmıştır. “Adapazarı Emniyet”, “Kocaeli Bankası” veya Isparta ve Trakya'da kurulu iki banka üzerinde düşünülmüş fakat söz konusu bankaların iflas eşliğinde olduğunun duyulması üzerine bu fikirden de vazgeçilmiştir (Küpçü, 2014: 69-70).

Erol Köse yeni vizyonda ilerlerken klasik belediyecilik anlayışının artık kentleri yönetmede yetersiz kaldığı düşüncesindedir. Artık yeni bir 'belediyecilik vizyonu şarttır. Bu yeni anlayışın temel ilkeleri; birlikçi, bütünlükçü, demokratik, katılımcı, şeffaf, üretici ve tüketiciyi koruyan, çevreci bir belediyeciliktir (Küpçü, 2014: 54).

Köse bu konu özelinde, ancak toplumcu belediyeciliğin genel hatlarını da belirtecek şekilde amaçlarını şu şekilde ifade etmiştir: *“Devletin yapmadığını, yapamadığını belediye yapmalıdır. Güçlü ezenin karşısında yoksulları, ezilip sömürülenleri korumak amacıyla bu yola çıkmaya karar verdik. Devletin ödevini üstlendik.”* (Kahraman, 1978: 11).

Kamulaştırmanın gerçekleştirilmesi için İmar ve İskan Bakanı'nın onayı ve Bakanlar Kurulu kararına ihtiyacı vardır. Bir şekilde kararname ele alındıktan sonra, kamulaştırılacak arsalar üzerinde değer artışı yapıp belediye zarara uğramasın diye tüm kamulaştırılacak araziye vergi değeri üzerinden şerh koydurmuştur ve kısa süre sonra 'mülkiyet düşmanı' olarak haberleri yapılmıştır (Kahraman, 1978).

Ellerindeki rantları kaybolanlar ya da gelecekte spekülasyon kazançlarının azalacağını düşünenler CHP Parti merkezine yolsuzluk mektupları atmaya başlamışlar, Ecevit bunun üzerine bir heyet göndererek konunun incelenmesini istemiş ancak yapılan incelemeler sonucu hiçbir şeye rastlanmamıştır. Erol Köse başkanlığının ilk gününden son gününe kadar doğrudan yolsuzluk

faaliyetlerinin içinde yer almak bir yana, yolsuzluğu çağrıştırabilecek dahi tüm faaliyetlerden uzak durmuştur. Konu ile ilgili eşi Semiha Köse'nin bir anısını paylaşmak yerinde olacaktır: "Erol Köse'nin başkan olduğu ilk yıllarda eve Kandıra'dan bir köylü gelir ve yoğurt dolu bir bakraç verir. Semiha Köse köylüyü Erol'un Kandıra'dan akrabalarından biri zanneder ve bakracı boşaltıp adama geri verir. Birkaç gün sonra adam tekrar çıkar gelir ve belediyede bir işi olduğunu, bunun sonuca bağlanması için yoğurt getirdiğini söyler ve işin bağlanması için Semiha Köse'den aracı olmasını ister. Bu durumu duyan Erol Köse, hemen adamı evden kovmasını, yoğurdun da parasının ödenmesini söyler eşine ve o günden sonra da tanıdık akrabaların dışında kimseden hediye kabul edilmez." Yine yolsuzluk konusunda teknik uzmanlardan Aydan Bulca şu ifadeleri kullanmıştır: "Erol Köse'nin kardeşi bir arsa satın alır. Başkan bunu duyunca çok sinirlenir ve hemen satılmasını söyler. Arsa ertesi gün birkaç bin lira zararına satılır. Başkanın yolsuzluk olmaması şartıyla halk yararına sorumluluktan kaçmadığını belirtir." (Kahraman 1978: 97-103).

Köse'nin ilk icraatı Yenidoğan gecekondu mahallesinden başlayarak gecekondu alanlarını rehabilite etmek olmuştur. Fakat düzensiz yapılaşma nedeniyle kimi gecekondu bahçesinden yer alınmaktadır. Şikâyetler üzerine başkan halka "... hepimiz için yol açacağım." şeklinde seslenerek bir anlamda konunun halk nezdindeki meşruiyetini sağlamıştır. Başkan tüm bunları yaparken bürokrasi ile karşılaşmadıklarını, "Halkın genel çıkarı için yasaları geniş yorumladık." sözüyle ifade etmiştir.

Başkanın toplumun çıkarlarını koruduğuna bir başka örnek istinat duvarı yapımı olayıdır. İstinat duvarı yapımı için ihaleye çıkılır ve verilen teklifler metrekaresi 120-160 lira arasındadır. Fakat belediye bunu kendi yaptığı zaman yaklaşık 110 liraya mal etmektedir. İhaleye giren firmalarla konuşur ve metrekaresi 105 liradan anlaşmayı sağlar. Başkanın bu tutumu ihaleye giren firmaların değil, halkın çıkarının gözetildiğinin en iyi göstergelerinden biridir. İlhan Tekeli; Erol Köse'nin dönemini şu şekilde anlatmıştır: "1971 yazından 1977 yazına kadar İzmit'in kuzey mahallelerinde, sel ve yağmur sularının neden olduğu toprak akışının önlenmesi için yapılan taş duvarlar 1 milyon metreküpü bulmuş, bunu benzetmek gerekirse İstanbul-Sivas arası yolun iki yanına da 50 cm genişliğinde duvar örerseniz İzmit'te yapılabilecek eşit olur." (Kahraman, 1978: 80).

Köse belediyecilik hayatı boyunca kamu kaynaklarının israf edilmemesi konusunda üstün gayretlerde bulunmuştur. Kentin ana caddelerine eski dönemlerde parke taşı döşenmiştir. İlk önce bunların üzerine asfalt dökülmesi konuşulur fakat daha sonra parke taşlarının sökülerek gecekondu mahallelerine takılması çifte kazanç olacağından bu şekilde bir yol izlenir (Kahraman, 1978).

Erol Köse kentin su sorununu da kente 45km uzaklıktaki Keltepe Dağları'ndan kente su getirterek çözmüştür. Müteahhit firma dağa ulaşmakta sorun yaşayınca bu sefer gerekli yolu belediye bizzat yapmıştır. Kamyonların geçebileceği genişlikte yollar ve tünellerle su boruları döşenmiştir. Nitekim 1976 yılına gelindiğinde şehrin su sorunu büyük oranda çözüme kavuşturulmuştur. Şehrin bazı yerlerinde su borularının patlaması üzerine başkan Köse: "Her yerde halk su yokluğundan sıkıntı çekerken, İzmit'te bunun aksi görülmektedir. Bol su, vana ve sayaçları tazyikle patlattığı için suyu

kesmek mecburiyetinde kalmaktayız” demiştir (Milliyet, 07.07.1976: 1). Kentin elektrik sorununu da kentin ana elektrik aygıtıyla fabrikaların hatlarını birleştirek çözmüşlerdir. Ana hatlarda kesinti olunca fabrikaların hatları devreye girmektedir. Böylece genel elektrik kesintisi ortadan kalkmıştır. Kanalizasyon konusunda ise ağın uzunluğu toplam 500 kilometreyi aşmış, sorun büyük oranda çözülmüştür. (Kahraman, 1978).

Leyla Atakan zamanında sahile yakın bir yerde Sanayi Fuarı açılmış, Erol Köse de bunun devamı niteliğinde bir adım atarak İzmit koyunun çevresindeki tüm alanları kamulaştırmıştır. Bu alan toplam 1241 dönümdür. Bu operasyonla birlikte başkan sahil yağmasını da önlemiştir. Bu fuarda alıcı ile üretici arasındaki alıcı sektörünün ortadan kaldırılması planlanmış, bu sayede kâr; köylünün ve kooperatiflerin cebine kalacaktır (Kahraman, 1978).

Ulaşım alanında kamuoyunda pek gündeme gelmese de Köse döneminde uygulanan İzmir Ulaşım Projesi birçok yenilikçi öğeyi içerisinde barındırmıştır. 1970’li yılların temel sloganlarından olan ‘araçları değil, insanları hareket ettirmek’ ilkesinden hareketle Türkiye’nin ilk ‘özel toplu ulaşım yolu’ İzmit’te tasarlanmıştır. Bu amaçla 50 tane belediye otobüsü alınarak toplu taşımacılık için semtler arasında taşımacılık hizmeti sunulmaya başlanmıştır (Erim, 1990: 390).

1976’da ekmek üreticileri ile belediye arasında büyük bir olay yaşanmıştır. Ekmek üreticileri ekmeğe yüklü kâr koyunca belediye konu ile ilgili inceleme başlatmıştır. Kavga o kadar büyümüştür ki fırıncılar tepki olarak ekmek üretimini durdurma yoluna gitmişlerdir. Belediye bu durum üzerine çevre il ve ilçelerden ekmek taşıyarak soruna geçici çözüm üretmiştir. Sonuç olarak un fiyatlarının yüksek olduğu kanaatine varılmıştır. Yürürlükteki fiyat çuval başı 250 lira iken yeni ihaleyle birlikte Bandırma’da bir firmadan 239 lira teklif gelmiştir. Nihayetinde bir uzlaşa sağlanamamış eski ekmek firması 239 liradan un vermeyi kabul etmiştir. Un tekellerinin yerine halkın cebine kalan para yıllık 8 milyon liradır (Kahraman, 1978). Erol Köse’nin un tekelleriyle yaşadığı bu çekişme 1977 seçimleri öncesi Cumhuriyet Gazetesi’ne de konu olmuştur. ‘Halktan yana belediye başkanı Erol Köse, İzmit’te spekülâtör ve aracı engelini aşabilecek mi?’ başlığıyla çıkan haberde Köse’nin un krallarına karşı savaşı kazandığı ancak un tekellerinin bunu içlerine sindiremeyerek ön seçimlerde onu yıkmaya çalışacağı yer almaktadır. Köse’nin kentte çok güçlü olduğu, işler normal seyrinde giderse yıkılmasının çok zor olduğu belirtilmiş ve Köse’nin yıkılması için il ve merkez kadın kollarının feshedildiğinden bahsedilmiştir (Cumhuriyet, 05.11.1977: 5).

Castells’in de belirttiği gibi 1970’li yıllar dünyada kentsel ve çevresel hareketlerin yükseldiği yıllar olmuştur. Nitekim çevre konusunda buna en güzel örnek 5 Haziran 1976’nın Dünya Çevre Günü olarak ilan edilmesidir. Dünyada yükselen kentsel ve çevresel hareketler Köse’yi de etkilemiş, Köse bu durumu “*Daha Türkiye ‘çevre’ sözcüğünün anlamını bilmezken İzmit’te 5 Haziran 1976’da uyguladığımız Dünya Çevre Günü etkinliği İzmit’te olduğu gibi, ülke genelinde de büyük ilgi ve takdir görmüştü.*” şeklinde ifade etmiştir (Küpçü, 2014: 78).

1977 yılında yapılacak yerel seçimler öncesi Cumhuriyet Halk Partisi içinde önemli illerden kimlerin aday gösterileceği konusunda ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Parti içinde 'Genel Merkezci' ve 'Baykalcı' olmak üzere iki kutuplu bir yapı oluşmuş ve her iki kutubun da yerel seçimler için öne sürdükleri adaylar farklı olmuştur. Konuya İzmit özelinde bakıldığında Baykalcılar Erol Köse'yi Türkiye'nin en başarılı belediye başkanları arasında görmekte ve yerel seçimlerde tekrar aday gösterilmesi düşüncesindeyken, Genel Merkezçiler Erol Köse'yi partiye muhalif olarak görmekte ve yerel seçimleri onun tasfiyesi için bir araç olarak görmektedir (Milliyet, 29.10.1977: 9). Nitekim 6 Kasım 1977'de yapılan ön seçimlerde İstanbul'da Ahmet İsvan, Ankara'da Vedat Dalokay ve İzmit'te Erol Köse kaybetmişlerdir. Köse'nin 17 oy farkla kaybettiği önseçimde hile yapıldığını iddia eden taraftarları CHP yönetimini protesto etmiştir. Erol Köse önseçimleri kaybederken kazanan Cemil Karakadılar olmuştur (Cumhuriyet, 07.11.1977: 1). Önseçimleri takiben Erol Köse'nin aday gösterilmemesi sonucu CHP İzmit'te çok başarılı olmasına karşın yerel seçim sonuçlarını kaybetmiş ve belediye başkanlığını Adalet Partili Cevdet Bağdat kazanmıştır. Erol Köse taraftarı birçok seçmenin sandığa gitmediği bunun da seçim sonuçlarını AP'li aday Cevdet Bağdat lehine değiştirdiği belirtilmiştir (Cumhuriyet, 12.12.1977: 9).

SONUÇ

1960-1970 yılları arası dönem dünyada kent ve çevre konularında çok sayıda protesto hareketlerinin gerçekleştiği, işçi hareketlerinin uzun vadeli grevlere neden olduğu, yeni hak arayışlarının gündeme geldiği bir dönemdir. Bu hareketlerle özellikle işçi sınıfı, kentlerde yeni siyasal haklar elde etmişlerdir. Bu gelişmelerin dışında geçmişte deneyimlenen Paris Komünü ve İngiltere'de Belediye Sosyalizmi denemeleri ülkemizde 1970'lerdeki toplumcu belediyeciliğin referans noktasını oluşturmaktadır.

Türkiye'de toplumcu belediyecilik uygulamaları da dünya konjonktüründen etkilenerek 1970'li yıllara damgasını vurmuş bir yeni belediyecilik hareketidir. Söz konusu dönem, CHP'li belediyelerin özellikle Milli Cephe Hükümeti³ ile yaşanan anlaşmazlıkları ve merkezden kaynak alamamaları sonucunda yerel özerkliğe kavuşma yönündeki ilk deneyim olarak nitelendirilebilir. Türkiye'de toplumcu belediyecilik uygulamalarının olduğu başlıca şehirler İstanbul, Ankara, İzmit ve Çanakkale'dir. 1978 yerel seçimlerinde aday gösterilmemeleri sonucunda bu dönem kısa sürmüş, planlanan birçok proje ya hiç başlayamamış ya da yarım kalmıştır.

Bu çalışmada yukarıda bahsedilen toplumcu belediyecilik örneklerinden İzmit örneğine odaklanılmıştır. Döneme damgasını vuran İzmit Belediye Başkanı Erol Köse; varlıklı bir aileden gelmeyip odunculukla geçimini sağlayan alt sınıfa mensup bir ailenin çocuğudur. Alt sınıf kökeninden

³ Burada Milli Cephe Hükümeti ile I. Milli Cephe Hükümeti'ne atıf yapılmaktadır. Söz konusu hükümet 1975-1977 yılları arasında görevde kalmış olup; Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Milliyetçi Hareket Partileri'nden oluşmaktadır (Yılmaz, 2015: 221).

gelmesi belediye başkanlığı dönemindeki icraatlarına da yansımış olan Köse, önceliğini daima gecekondulu mahalleleri ve işçi sınıfına vermiştir. Dönemin işçi sınıfları için en büyük projesi sayılan 30.000 konutluk ev projesi için kamulaştırma işlemleri başlatılmış, ancak sonuca ulaştırılamamıştır. Halkın zararına olduğunu düşündüğü hiçbir projenin/uygulamanın içinde yer almayan Köse, kentteki kamusal hizmetleri halka mümkün olduğunca yaymayı kendisine amaç edinmiştir. Nitekim kamusal hizmetlerin halka ulaştırılması konusunda kentteki tekellerin değil de vatandaşın yanında yer alması kentte bir muhalefetle karşılaşmasına neden olmuş, hakkında çok sayıda yolsuzluk ve usulsüzlük haberleri yapılmasına, genel merkeze şikâyet edilmesine karşın bu iddiaların hiçbiri ispatlanamamıştır.

Bu dönemin toplumcu belediye başkanları arasındaki en önemli ortak özellik merkezi iktidarla politikalarının örtüşmemesidir. Merkezi iktidardan zaten destek alamayan Erol Köse'nin kentteki birtakım tekelleri kırarak, fiyatları halk yararına azaltma çabası başarılı olsa da Aralık 1977 yerel seçimleri öncesi kentin yerleşik tekelcileri önseçimlerde Köse aleyhine çalışmış, önseçimlerde gazetelere yansıyan çeşitli spekülasyonlar yaratılmıştır. Az bir farkla önseçimi kaybeden Köse'nin aday gösterilmemesi İzmit'te onun döneminde başlatılan pek çok projenin yarım kalmasına neden olurken, CHP'nin de İzmit'te yerel seçimleri kaybetmesinin başaktörü olmuştur.

Türkiye'de toplumcu belediyecilik henüz üzerine çok fazla çalışılmış bir konu değildir. Dönemin yerel yöneticileri, yerel yönetimler tarihi içerisinde son derece önemli bir yere sahip olan kişiliklerdir. Söz konusu dönem bir yerel seçim dönemi ile sınırlı kalsa da belediyecilik ve kentsel siyaset tarihi açısından yararlanması gereken çok önemli gelişmelere sahne olmuştur. Bu çalışma da toplumcu belediyeciliğin İzmit'te nasıl şekillendiği konusunda bir inceleme olup, bundan sonra toplumcu belediyecilik alanında yapılacak akademik çalışmalara bir mihenk taşı niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- Bayramoğlu, S. (2015). *Toplumcu Belediye, nam-ı diğer Belediye Sosyalizmi*, Notabene Yayınları, Ankara.
- Bulut, F. (2011). 68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye'de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkcülük Anlayışı, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 1 (23), 2011, 123-149.
- Castells, M. (2015). *Kent, Sınıf, İktidar*, (Çev: A. Türkün), Phoenix Yayınları, Ankara.
- Cumhuriyet Arşiv Taraması, <https://www.cumhuriyetarsivi.com/secure/cumweb/html/index.jsp> (03.02.2017).
- Demiroğlu, E. T. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2 (1) , 133-144.

- Erim, A. (1990). 1973-1980 Dönemi Belediyeciliği: İzmit Örneği, *Uluslararası Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu*, Ankara Büyükşehir Belediyesi, 23-24 Kasım, 382-395.
- Ertan, K. A. (2007). Paris Banliyö Hareketini Anlamak: Manuel Castells'i Yeniden Okumak, *Amme İdaresi Dergisi*, 40 (1), Mart, 57-83.
- Gehrke, J. (2006). Geogist Thought and the Emergence of Municipal Socialism in Britain, 1870-1914. Robert Schalkenbach Foundation. <http://www.schalkenbach.org/scholars-forum/Municipal-Socialism-in-Britain-J-Gehrke.pdf> .
- Güler, M. (2011). Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66 (1), 49-71.
- Güler, M. (2013). *Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi, Toplumcu Belediyecilik, Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları*, Toplumcu Belediyeciliğin Doğuş Koşulları Üzerine, (ed: İ. Kamalak ve H. Gül), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.
- Hamamcı, C. (2013). Toplumcu Belediyeciliğin Kökenleri, *Çankaya Belediyesi Yeni Toplumcu Belediyecilik Sempozyumu*, 14 Eylül 2013, Ankara, 19-26.
- Kahraman, A. (1978). *Boğulan Başkan Erol Köse*, Gelişim Yayınları, İstanbul.
- Kösecik, M. (2002). İngiliz Yerel Yönetimlerinde Yeni Kent Solu'nun Yükselişi ve Sonu, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 11 (4), Ekim, 88-107.
- Küpçü, M. (2014). *62 Yıllık Siyaset Hayatıyla Erol Köse*, Dahi Yayıncılık, İstanbul.
- Mısır, M. B. (2003). 'Gerçek Demokrasi' Olanağı: Paris Komünü, *Praksis*, 10, 105-122.
- Milliyet Arşiv Taraması, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/> (30.12.2016).
- Ölçen, A. N. (1999). Halk Sektörü: Ali Nejat Ölçen ile Söyleşi, *Aydınlanma1923 Dergisi*, 30, 21-22.
- Öngün, K. (1974). Yatırımlar ve Halk Sektörü, *Makine Mühendisleri Odası Sanayi Kongresi*, 18-25 Kasım 1974, Ankara, 445-483.
- Öztürk, H. ve Gül, H. (2012). Sosyal Belediyecilik Sosyal Haklar ve Sosyal Devlete Bir Alternatif Mi?, *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu IV*, İstanbul, 18-19 Ekim 2012, 377-392. <http://www.sosyalhaklar.net/2012/Bildiriler/2012%20bildiri%20kitabi.pdf>
- Savun, S. (2009). 1968: Bir Devrimci Dalganın Adı, *Devrimci Marksizm*, 9, 85-100.
- Strong, J. (1898). *The Twentieth Century City*, Baker and Taylor, New York.
- Şengül, T. (2012). *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim*, Türkiye'nin Kentleşme Deneyiminin Dönemlenmesi, (ed. F. Alpkaya ve B. Duru), Phoenix Yayınları, Ankara.
- Tercüman Gazetesi Arşiv Taraması, (03.02.2017).
- Türk, H. S. (1975). *Halk Sektörü Politikası*, Sevinç Matbaa, Ankara.

Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Derneği. (2013). *Toplumcu Belediyecilik Bildirgesi*,
<http://www.yayed.org/uploads/yuklemeler/MAN%C4%B0FESTO.pdf>

Yılmaz, A. G. (2015). I. Milliyetçi Cephe Hükümeti, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3 (2),
221-246.

<https://tr.internationalism.org/files/mayis68.pdf> (15.12.2016)

http://kocaeli.yerelnet.org.tr/il_ilce_nufus.php?iladi=KOCAEL%DD

http://web.archive.org/web/20150627020554/https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/index.html (06.02.2017).